

Markraběnka Gabriela Pallavicini a její vliv na podobu interiérů zámku Jemnice

Lucie BLÁHOVÁ, Jana PETROVÁ

ANOTACE: Markraběnka Gabriela Pallavicini, rozená Fürstenberg, byla velmi pravděpodobně iniciátorkou úpravy interiéru zámku v Jemnici v tehdy moderním stylu druhého rokoka. K identifikaci uměleckých předmětů ze zámku Jemnice souvisejících s osobností Gabriely byl použit inventář z roku 1875, podle něhož se podařilo rozpoznat některá díla nacházející se v současné době ve svozech Jemnice na zámcích v Jaroměřicích nad Rokytnou a Náměstí nad Oslavou. Podrobnější informace o předmětech pomohou při jejich využití v instalacích zpřístupněných zámků.

Město Jemnice bylo založeno na ostrohu přístupném pouze z východní strany. Zámek zaujímající místo někdejšího hradu je situován v jihovýchodním nároží historického jádra města, kde plynule navazuje na městské opevnění. Hlavní budovu zámku tvoří nepravidelný čtyřkřídlový objekt s uzavřeným nádvořím. Ve stávající podobě, dané pozdně barokní a novorokokovou úpravou, je zámek třípodlažní, završený sedlovou střechou s jednotným průběhem hřebene. Jednotlivá křídla jsou řešena jako dvoutraktová s pokoji při vnějších průčelích a chodbami při dvorní straně. Jižní křídlo je ve vazbě na zaniklý hradební okruh v půdorysu výrazně zkosené, a rozvržení místností má tedy poněkud odlišné.¹ V souvislosti s proměnami objektu v 18. století vznikla na místě rozšiřovaného předzámčí zahrada s francouzským parterem, na který navazuje směrem k východu rozvolněná úprava krajinného parku.

Existence středověkého hradu je v Jemnici doložena už před koncem 13. století. V poslední čtvrtině 16. století byl hrad přebudován na renesanční zámek s otevřenou arkádovou chodbou v přízemí východního křídla. K dalším stavebním proměnám zámku došlo v polovině 30. let 18. století. Přestavba trvala do 70. let 18. století, v roce 1774 byla hotová tři křídla budovy. V tomto období zámek získal téměř dnešní podobu.² V letech 1815–1824 za Johanna Philippa hraběte Stadiona³ byly dostavěny zámecké budovy a uskutečnily se rozsáhlé úpravy interiérů. Z těchto empírových přestaveb zámku se však do dnešní doby téměř nic nezachovalo, neboť byly zcela překryty pozdějšími úpravami novorokokovými. Po smrti hraběte Stadiona⁴ prodal jeho syn v prosinci roku 1826 zámek Theresii hraběnce Trauttmansdorffové. Ta pak v roce 1841⁵ prodala celé sídlo i se zámeckým mobiliářem markýzi Alfonsu Pallavicinimu.⁶ Starý italský rod, z něhož Alfons pocházel, získal markýzský titul v roce

1

1360.⁷ Markýz Alfons zdědil roku 1840 poměrně velký majetek po svém italském příbuzném Alessandru Pallavicinim. I na základě této skutečnosti si mohl dovolit jemnické panství pořídit. Své společenské postavení potvrdil také zakoupením paláce ve Vídni.⁸ Hlavní snahou veškerého jeho jednání byla reprezentace a propagace rodu Pallavicini v prostředí habsburské monarchie. Již 8. září 1836 zažádal markýz o povýšení rodu.⁹ Císař František Josef I. mu dne 1. 2. 1868 potvrdil titul markraběte. V průběhu 19. století se vlivem řady dějinných procesů společnost měnila z tradiční agrární v moderní industriální a šlechta ztrácela své výlučné postavení. Velká část šlechty se s touto situací nedokázala vyrovnat. Lpěla na tradičních hodnotách a naopak se snažila svou

Obr. 1. Interiér pokoje markraběnky Gabriely Pallavicini v Hofburgu ve Vídni v letech 1836–1849, akvarel na papíru. Muzeum Vysočiny Třebíč, sign. 1.

reprezentací a upevněním přežitých výsad a titulů vymezit proti nově vznikající třídě zbohatlé buržoazie. Je pravděpodobné, že markýz Alfons byl při volbě nevěsty z prostředí císařského dvora a nejvyšší šlechty veden právě takovými důvody. Sňatek jistě usnadnila i koupě jemnického panství. Markýz se dne 24. listopadu 1844 ve Vídni oženil s Gabrielou,¹⁰ palácovou dámou a dámou Řádu hvězdového kříže,¹¹ dcerou Friedricha Karla z linie knížat a lankrabat Fürstenbergů z Weitry¹² a Marie Theresie, rozené princezny ze Schwarzenbergu.¹³ Gabrie-

2

3

la se narodila 17. března 1821 ve Vídni, kde její matka působila na císařském dvoře jako nejvyšší hofmistryně císařovny Anny Savojské.¹⁴ V Hofburgu, jehož interiéry se v té době upravovaly ve stylu pozdního biedermeieru a druhého rokoka, se pohybovala od svého dětství až do sňatku s Alfonsem Pallavicinim. Výměnou za dvorské prostředí, kde byla obklopená největším luxusem a bohatstvím, získala venkovské sídlo v Jemnici. Proto je více než logické, že Gabriela při rozhodování o přestavbě jemnického zámku mohla ovlivnit její podobu právě ve stylu tehdy moderního druhého rokoka, který důvěrně znala z prostředí císařského dvora. Ve 40. letech 19. století provedli noví majitelé stavební práce, o nichž jsme informováni pouze z účetních knih stavebního materiálu.¹⁵ Markrabě Alfons Pallavicini založil v roce 1870 Jemnici jako rodový fideikomis, který byl schválen následujícího roku 1871. Když 7. března 1875 ve Vídni zemřel, zdědil panství Alexander,¹⁶ pátý ze sedmi potomků narozených z třicetiletého manželství Alfonse a Gabriely,¹⁷ který pokračoval v rozsáhlých přestavbách jemnického zámku započatých jeho rodiči. Úpravy zámku byly dokončeny až šest let po smrti markraběnky Gabriely přístavbou balkonového portiku v roce 1901 spolu s dokončením zahradního parteru na východní straně zámku.¹⁸ O vybudování rodového neoklasicistního mauzolea s půdorysem rovnoramenného kříže a vysokou kupolí nad křížením ramen, postaveného v polích poblíž obce Louka v letech 1901–1902, se postaral rovněž syn Alexander, jenž sem také již zesnulé rodiče uložil.

Vlastní výtvarná tvorba

Markraběnka Gabriela Pallavicini pocházela z přední rodiny habsburské monarchie, byla vychována ve dvorské službě a svůj životní styl zcela přizpůsobila potřebám aristokratického prostředí v druhé polovině 19. století. Po sňat-

ku s Alfonsem Pallavicinim byla zaměstnána svojí rolí manželky, paní velkého domu a především matky početné rodiny. Mateřská role naplňovala značnou část jejího života. Pro udržení významného společenského postavení aristokracie bylo nezbytným předpokladem zakotvení šlechty v rodinné tradici, její vztah k venkovskému sídlu a pozemkovému majetku. Konkrétní podoba životního stylu se významným způsobem formovala v dětství. Proto se také markraběnka snažila vychovávat svoje děti podle těchto potřeb a zásad. Od sklonku 18. století se v aristokratickém prostředí objevují výrazně se emancipující urozené dámy, mezi jejichž záliby stále více proniká kreslení a malování. Dívky od dvanácti roků podstupovaly systematickou výuku nejen jazyků a hudby, ale i kreslení. Mezi oblíbená témata patřilo výtvarné zachycení zámeckých salonů. Ve správě Muzea Vysočiny Třebíč se nachází album, které je podle dobové záliby urozených dam vyplněné nejrůznějšími výstřižky, upomínkami a osobními kresbami Gabriely Pallavicini.¹⁹ Značná část kreseb zachycuje právě potomky markraběnky Gabriely. Kresby jsou vždy signované, datované a jednotlivé děti pojmenované. Zaměření výtvarných prací tehdejších dam odpovídají také časté upomínkové kresby exteriérů, zahrad a interiérů paláců, v nichž autorka někdy pobývala. Zobrazovanými interiéry ve zmíněném albu jsou kromě vlastních celkem pochopitelně také salony a prostory paláců patřících Schwarzenbergům a Fürstenbergům.

Od počátku 19. století docházelo ke kompletnímu vyklizení šlechtických salonů a jejich novému zařízení v stylově módním duchu. Režii těchto zásadních úprav měly především dámy.²⁰ Únik do intimity rodinného života byl zejména pro ně podvědomou obranou proti neklidným revolučním dobám otřásajícím celou společností. Snad proto se pozornost věnovaná bydlení stala pro příslušníky této společenské

Obr. 2. Ložnice knížete Josepha Schwarzenberga ve vídeňském paláci, 1843, akvarel na papíru. Muzeum Vysočiny Třebíč, sign. 1.

Obr. 3. Portrét členů rodiny Pallavicini kostýmovaných v lidovém kroji, akvarel na papíru, Jemnice 1855. Muzeum Vysočiny Třebíč, sign. 1.

vrstvy důležitou a charakteristickou hodnotou. V tomto trendu čerpala markraběnka Gabriela pravděpodobně inspiraci při rekonstrukci interiérů na zámku v Jemnici. Její dochovaná korespondence s představiteli rodin Harrachů, Daunů a Dietrichsteinů svědčí o tom, že se společensky stýkala s řadou šlechtických rodin,²¹ které také přibližně ve stejné době investovaly do svých venkovských sídel a zabývaly se jejich přestavbami a úpravami. Byly vzorem a rádcí markraběnky Pallavicini během přestavby jemnického zámku, aby její sídlo mohlo rodinu reprezentovat a vystihovalo výlučný životní styl svých majitelů.

Pozůstalostní inventář

K zjištění stavu mobiliáře používaného Gabriellou Pallavicini na zámku v Jemnici posloužil dochovaný zámecký inventář z roku 1875.²² Jedná se o pozůstalostní soupis majetku z roku úmrtí jejího manžela, markraběte Alfonse Pallaviciniho. Inventář je sepsán podle ekonomických kritérií,²³ nesnaží se hodnotit popisovaný mobiliář z hlediska umělecké hodnoty, pouze stroze vypočítává jednotlivé předměty a jako zajímavý popisuje jen materiál, z něhož je daný mobiliární předmět vyroben. Soupis je veden po jednotlivých místnostech zámku,²⁴ u většiny z nich je uvedena jejich funkce.²⁵ Jako celky popisuje inventář soupisy porcelánu, skla, prádla, pozlacených předmětů a stříbra. Obrazy z jednotlivých zámeckých pokojů byly podle těchto záznamů soustředěné zejména v jedné místnosti. Není to nijak překvapivé,

4

5

5

7

8

protože šlechta velmi často převážela ke svým sezónním pobytům i obrazové vybavení svých na čas osiřelých sídel. Ne všechny místnosti tedy byly plně zařízeny. Spojení obrazů zmiňovaných inventářem s dnešní obrazovou sbírkou svozu Jemnice na zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou vzniklo pouze na základě adjustace v černých rámech. Nicméně některé další obrazy jsou zaznamenány i v jiných částech objektu. Například seznamem uváděný obraz v mahagonovém rámu byl umístěn ve vstupní hale s hlavním schodištěm. Další obrazy s náboženskou tematikou visely v zámecké kapli.²⁶ Soubor čínských a japonských porcelánových váz, které jsou zachovány ve svozu jemnického mobiliáře, byl rozmístěn v jednotlivých místnostech a lze jej identifikovat pouze podle zlacených kovových nebo dřevěných podstavců. V interiérech zámku se nalézalo velké množství rozličných nádob na květiny a květinových stolků. Porcelánové soš-

ky, svícny, hodiny a předměty z alabastru jsou zachyceny v jednotlivých pokojích. V ložnicích se objevují postele s lehátkem, noční stolky, zástupkové komody, toaletní stolky, stoly, židle, křesla, stojany na oblečení, zástěny ke kamnům, lampy a zvonky pro služebnictvo. Sociální odstupňování v zařízení jednotlivých místností se projevuje v použitých materiálech a v počtech nábytkových kusů. Například ložnice panstva²⁷ má nábytek z mahagonu, ale pokoj pokojské²⁸ je opatřen světlým nábytkem mořeným na dub. Vedle ložnice panstva byla situována toaleta,²⁹ zařízená velice jednoduše – pouze záchod, bidet s vložkou, bílý prádelník a stojan. V zámeckých salonech jsou popsány zajímavější interiérové doplňky. V červeném salonu v prvním poschodí zámku³⁰ je zachycena antická skříňka z mramoru a bronzu, kandelábrový skleněný lustr s dvanácti svíčkami, rohový stůl se štukovými ozdobami, velké zrcadlo ve zlaceném

Obr. 4. *Chaise longue*, první třetina 19. století. SZ Náměšť nad Oslavou, inv. č. NO07702. Foto: Veronika Skálová, 2017.

Obr. 5. *Komoda s bronzovými aplikacemi, deska mramor*, druhá polovina 18. století. SZ Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR17673. Foto: NPÚ, ÚPS v Českých Budějovicích.

Obr. 6. *Židle*, polovina 19. století. SZ Náměšť nad Oslavou, inv. č. NO0714. Foto: Veronika Skálová, 2017

Obr. 7. *Křeslo, tvrdá řezbovaná kostra, sedák a opěradlo čalouněné, Rakousko*, třetí třetina 18. století. SZ Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR 11506. Foto: NPÚ, ÚPS v Českých Budějovicích.

Obr. 8. *Hrací stůl*, druhá polovina 18. století. SZ Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR11457. Foto: NPÚ, ÚPS v Českých Budějovicích.

9

10

11

12

13

rámu, hodiny, váza a sošky z alabastru, trojplátový květinový stůlek a váza na kovovém podstavci s galerií. Biliárové pokoje jsou v inventáři zámku uváděny dva, starý a nový.³¹ Byly zařízeny kulečnickovými stoly s veškerým příslušenstvím, hracími stolky, pohovkami, křesly, policemi a popelníky. V novém biliárovém pokoji je rozmístěno devět obrazů v pozlacených rámech. Ve druhém poschodí je zapsán divadelní sál,³² divadelní dekorace jsou popsány jako kulisy zámeckých interiérů, zahrady, zahradního altánu, selské světnice, balkonu, oken a dveří. Vybavení divadla je doplněné o deset polstrovaných lavic a dvě polstrované lavice s opěra-

dlem, jedno sofa, bílou pohovku, bílou lavici a velkou oponu. V pracovně markraběte³³ jsou popsány předměty, které odpovídaly pánským zájmům, jako barometr, kompas či teploměr. V inventáři je popsáno zařízení nejrůznějších dalších místností, např. loveckého pokoje, pokoje chůvy, guvernantky, domácího lékaře, služebné, kuchařky, pokojů dětí, hostů a dalších. Pro uložení nábytku, obrazů a dalších předmětů k zařízení interiérů sloužil záložní pokoj č. 23 na druhém zámeckém podlaží.³⁴ Zde byly zřejmě skladovány také předměty empírového slohu, které zůstaly ve vybavení zámku po jednom z předchozích majitelů, zakladateli muzeí v pro-

Obr. 9. Zátíší se zastřelenou zvěří a psy v krajině, Frans Snyders, druhá čtvrtina 17. století. SZ Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR11597a, b. Foto: NPÚ, ÚPS v Českých Budějovicích.

Obr. 10. Zobrazení zvířat, Johann Woenix, třetí čtvrtina 17. století. SZ Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR11598a, b. Foto: NPÚ, ÚPS v Českých Budějovicích.

Obr. 11. Obraz Filozof s knihou, Giovanni Battista Langetti, olej na plátně, okolo 1730. SZ Náměšť nad Oslavou, inv. č. NO07703a, b. Foto: Veronika Skálová, 2017.

Obr. 12. Zmrtvýchvstání Krista, dřevorezba, 16. století. SZ Náměšť nad Oslavou, inv. č. NO07695a, b. Foto: Veronika Skálová, 2017.

Obr. 13. Klanění tří králů, řezba do slonoviny, 17. století. SZ Náměšť nad Oslavou, inv. č. NO07696a, b. Foto: Veronika Skálová, 2017.

vinciích rakouské monarchie, Johannu Philippovi hraběti Stadion zu Tanhausen und Warthausen.

Nábytkové zařízení zámku Jemnice

Soubor sedacího empírového nábytku pocházející původně z Jemnice je dnes uložen na státním zámku v Náměšti nad Oslavou. Jeho součástí je chaise longue³⁵ na čtyřech zlatených nohách v podobě obloukově prohnutých těl delfinů, s nestejně vysokými sešikmenými opěradly zakončenými po stranách zlatenými ptačími hlavami. Černá barva dřeva doplněná zlatením a šedý potah s příčnými červenými a zelenými pruhy užitý na lenošce jsou sjednocujícími prvky také u pohovky³⁶ a židle.³⁷ Markraběnka Gabriela odstranila inventář předchozího majitele zámku jako nemoderní a nevyhovující. V interiérech zámku uplatnila nábytek v novorokokovém stylu, který považovala za reprezentativnější. Záliba markraběnky v estetice rokokového slohu je zřejmá i z početného souboru židlí, které jsou dnes součástí mobiliárního fondu státního zámku v Náměšti nad Oslavou.³⁸ Soubor nábytku původem z jemnického zámku, který se dnes nalézá ve správě Národního památkového ústavu na zámcích Jaroměřice nad Rokytnou, Dačice a Náměšť nad Oslavou, je pouze malou částí z početného konvolutu nábytku, zapsaného v inventáři z roku 1875. Podle inventáře lze identifikovat židle vyplétané ratanem, které jsou vedeny ve většině místností jemnického zámku, například jedenáct židlí bylo v pokoji označeném jako kuřárna.³⁹ Židle z třetí třetiny 18. století mají vyplétaný sedák i opěradlo. Těchto židlí se v Jaroměřicích nad Rokytnou nalézá dvanáct kusů.⁴⁰ Do pokoje označeného jako ložnice panstva⁴¹ můžeme přiřadit dvě zásuvkové komody s horní mramorovou deskou a bohatě dekorovanými mosaznými aplikacemi.⁴² Komody mají výrazné konvexní vyduť boční a čelní stěny. Na čelní fasádě je umístěn mosazný reliéf hlavy na mušli, úchytky na otvírání zásuvek a po bocích jsou ve tvaru dráčků. Tento dekor doplňují mosazné aplikace rokajů, akantů, volut a palmet. V mnoha místnostech jemnického zámku inventář zmiňuje loketní křeslo, které označuje francouzským názvem fauteuil.⁴³ Jedná se o typ otevřeného křesla s dřevěným rámem a područkami pocházející z Francie z počátku 17. století, který bývá čalouněný na sedáku i opěradle. Jeden exemplář tohoto křesla je vystaven na prohlídkové trase A jaroměřického zámku v toaletním pokoji hraběnky.⁴⁴ Součástí některého ze dvou inventářem uváděných kulečníkových salonů byly dva hrací stolky umístěné nyní na jaroměřické prohlídkové trase B.⁴⁵ První z nich, zdobený zvlněnou světlou pásko-

vou intarzií, má rozkládací desku s 9 miskovými důlky. Horní deska druhého hracího stolku s odklápěcím víkem je vyložena dvoubarevnou šachovnicovou intarzií. Prostor uvnitř stolku je vylepen zelenou, červenou a bílou plstí. V jemnických svozech se zachovalo i poměrně velké množství psacích kabinetů a sekretářů. Pozoruhodný je kupříkladu psací kabinet z první třetiny 17. století typu scrigo a bambocci nacházející se v současné době na zámku v Dačicích,⁴⁶ který pravděpodobně právě markraběnka nechala restaurovat. Oprava kabinetu je uváděna okolo roku 1850. Jde o kabinet hranolového tvaru s reliéfní figurální řezbou. Průčelí je členěno soustavou zásuvek a dvou boxů krytých dvířky kolem středového tabernáku. Tato část průčelí byla původně kryta sklopnou psací deskou, která však již nebyla při rekonstrukci v pozdním historismu doplněna.

Obrazová sbírka

Podle rozmístění obrazů zapsaného v inventáři z roku 1875 je zřejmé, že markraběnka nebyla sběratelkou výtvarného umění. Obrazy jsou v jednotlivých zámeckých pokojích umístěny pouze sporadicky. Ve větším množství jsou popsány v místnosti č. 26 na druhém poschodí zámku, kde byly velmi pravděpodobně použity jako dekorace. Srovnáním současného početního stavu jemnických svozů v Náměšti a Jaroměřicích s pozůstalostním soupisem z roku 1875 zjistíme, že došlo k velkému úbytku obrazů. Podle inventáře se ve druhém poschodí jemnického zámku v místnosti označené číslicí 26 nalézalo 60 různých obrazů v černých rámech. Na státním zámku Jaroměřice nad Rokytnou se v současnosti nalézá 26 obrazů zasazených do černých rámců se zlatenou vložkou. O shodě obrazů uvedených v inventáři s dnešní obrazovou sbírkou v Jaroměřicích uvažujeme pouze na základě adjustace v černých rámech. Původně byly obrazy umístěny v paneláži, což dosvědčuje úprava jejich rámců. Ty jsou na zadní straně opatřeny dvěma otvory a v horní části mají dva dřevěné nástavce pro zajištění adjustace do paneláže. Námětem zmiňovaných maleb jsou zejména zátiší s květinami a plody a nejrůznější vyobrazení zvířat. K nejhodnotnějším z nich patří olej na plátně⁴⁷ od vlámského barokního malíře Franse Snyderse.⁴⁸ Tématem obrazu je lovecký úlovek, oblíbený námět antverpských malířů. Na plátně je zachycen zajíc zavěšený na větvi mohutného stromu a pod ním skolená laň a liška. Úlovek hlídají tři lovečtí psi. Zkušený krajinář obratně spojil motiv zátiší s ulovenou zvěří a loveckými psy s tématem krajinomalby, pozorování blízkého námětu s pohledem do dálky přes hladinu řeky s porosty na březích. Její meandrující tok mezi loukami

14

Obr. 14. Portrét Gabrielly Pallavicini, fotografie v rámu, 1884. SZ Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR15485a, b. Foto: NPÚ, ÚPS v Českých Budějovicích.

a lesy lze sledovat až k obzoru, zakrytému mírnou pahorkatinou. Mezi jemnickými obrazy jsou také tři zátiší zobrazující drobnou domácí zvěř, ptactvo a ovoce⁴⁹ od Johanna Woenixe.⁵⁰ Zobrazení zvířat a plodů je interpretováno se snahou o zachycení proměnlivosti přírody, obdivem k Boží tvůrčí síle a radostí se ze všeho, co příroda nabízí. Další dvě kvalitní zátiší s ovocnými plody pocházejí z první třetiny 18. století.⁵¹ Jejich motiv je sestaven ze vzácných předmětů, jako jsou cínové holby, porcelánové mísy a kameninové džbánky, a cizokrajného ovoce. Tyto předměty patřily k hmotné výbavě patriciů a odpovídaly nárokům vznešené společnosti a představám o přepychu. Jejich téma odpovídalo také nárokům reprezentace aristokratické společnosti v 19. století. Na stejném poschodí v místnosti č. 29 jsou v inventáři zapsány dva obrazy s náboženskou tematikou, které se dnes nacházejí na zámku v Náměšti nad Oslavou.⁵² První z nich zachycuje námět Zmrtvýchvstání Krista. Jde o velmi kvalitní zářmovanou dřevorezbu s ústředním motivem Krista zahaleného do červeného vlajícího pláště vystupujícího z otevřené tumby. Pravou rukou ukazuje vzhůru k nebesům a druhou drží červený prapor s křížem na vrcholu. Jeho hlava s dlouhými vlnitými vlasy a plnovousem je orámována paprskovitou svatozáří. Na zemi před tumbou leží dva vojáci s kopími v rukou. Za Kristem stojí třetí voják s turbanem na hlavě držící rovněž kopí. Děj se odehrává v klenuté podzemní místnosti, v pozadí je vidět skála a vlevo tři přicházející postavy se svatozářemi. I druhé

15

Obr. 15. Váza ve tvaru japonské zásobnice cubo s víkem a na dřevěném podstavci, mezi léty 1855 až 1880. SZ Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR 11583a, b, c. Foto: Veronika Skálová, 2017.

Obr. 16. Figurka řezaná z mastku, Kuan-jin na podstavci ve tvaru rozeklané skály s prohlubněmi, Čína, druhá polovina 19. století. SZ Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR16915. Foto: Veronika Skálová, 2017.

zmiňované dílo je zarámovaná řezba, tentokrát ze slonoviny. Zobrazuje téma Klanění tří králů. Obě dvě díla jsou dnes vystavena na hlavním prohlídkovém okruhu. Další náměštý obraz původem z Jemnice nese název *Filozof*⁵³ a pochází pravděpodobně již ze sbírky hraběte Stadion. Jeho autorem je benátský malíř Giovanni Battista Langetti.⁵⁴ Námět obrazu je jedním z řady zobrazení antických učenců, jako Herakleita, Sókrata, Platóna, Diogena, Aristotela, Archimeda a dalších, jejichž myšlení se stalo předmětem zájmu v benátských intelektuálních kruzích.⁵⁵ Soubor obrazů původem ze zámku v Jemnici se nachází také ve správě státního zámku v Miloticích. Pravděpodobně se jedná o obrazy použité v zámeckém interiéru jako supraporty, adjustovány jsou v různé dekorovaných rámech, většinou řezbovaných a částečně zlacených. Z těchto důvodů nejsou samostatně zmíněny v inventáři, protože byly součástí interiérové výzdoby. Jedná se o květinová a lovecká zátěší, z nichž některá jsou datována rokem 1883, další pocházejí z druhé poloviny 18. století. V současnosti je část těchto obrazů instalovaná na státním zámku v Bučovicích.⁵⁶

16

Dva oválné portréty⁵⁷ nacházející se v jaroměřickém depozitáři zobrazují nejbližší příbuzné Gabriely Pallavicini. Na prvním je zachycen její starší syn Alexander Oswald markrabě Pallavicini a na druhém jeho druhá manželka hraběnka Mária Irma Széchényi de Sárovar et Felsövidék.⁵⁸ Oba portréty jsou datované rokem 1878. Byly tedy vytvořeny tři roky po sepsání inventáře.

Přes nesporný význam osobnosti markraběnky Gabriely Pallavicini pro dějiny jemnického zámku se nám nedochoval žádný z jejích obrazových portrétů. Pouze ve dvou exemplářích dochovaná fotografie,⁵⁹ zachycující poprsí dámy s tmavým krajkovým čepečkem na temni hlavy, by mohla být markraběčiným portrétním snímkem. Lze tak usuzovat z připojené dedikace na jedné fotografii – na zadní straně snímku je přilepen lístek s nalepeným čtyřlístkem a s určujícím textem: „von der Mutter, Jemnitz 1884“. Markraběnka je zde zachycena jako starší žena ve věku 63 let. V rámci svozů Jemnice na památkových objektech kraje Vysočina je to pravděpodobně jediná dochovaná podobizna markraběnky. Portrétní snímky s identifikací Gabriely Pallavicini, rozené Fürstenberg, byly zatím dohledány ještě v lysickém a rožmberském mobiliárním fondu.⁶⁰

Ve sbírce jemnické grafiky nacházející se v Jaroměřicích, která v inventáři z roku 1875 není vůbec zmiňována, přestože grafické listy bývaly již od 18. století samozřejmou součástí výzdoby šlechtických sídel, se objevují převážně grafické listy s námětem galantních scén nebo vyobrazení cizích zemí. Grafické listy ze svozu Jemnice jsou datovány většinou do období první poloviny 19. století a mohou svědčit

o zálibě markraběcího páru v cestování. Z druhé třetiny 19. století pochází soubor amatérských kreseb pamětihodností v Miláně, Florencii a Římě a podle datace je pravděpodobné, že je k výzdobě svého sídla pořídila právě markraběnka Gabriela.⁶¹

Uměleckořemeslné předměty

O zájmu členů rodiny Pallavicini o exotiku a poznávání nových zemí a jejich kultur svědčí také poměrně rozsáhlá sbírka čínského a japonského porcelánu. V depozitářích zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou je uloženo sedm čínských váz a šestnáct kusů japonských zásobnic a váz. K výjimečným japonským pracím se řadí váza ve tvaru japonské zásobnice cubo s víkem,⁶² která byla vyrobena v Nagasaki kolem roku 1855. Její povrch je zdobený malbou kobaltem pod polevou a emaily a zlatem na polevě. Za studena je dekorován lakem v technikách hiramakie, setriage tukamakie a urube. Tradiční výzdoba byla doplněna o přírodní lak, který byl aplikován v některé lakové dílně v Nagasaki. Schéma emailové výzdoby vázy odpovídá předmětům, které byly od 40. let 19. století vyráběny v různých asijských porcelánových pecích za účelem exportu. Často tyto práce vznikaly na přímou objednávku velkoobchodníků, kteří se na tento dovoz specializovali.⁶³ Čtyři obdobné čínské vázy pocházející z Jemnice jsou zapsány také v inventárním seznamu státního zámku v Miloticích. Kolekce porcelánu je v Jaroměřicích doplněná souborem osmi sošek řezaných z mastku. Figurky představují postavy z čínské mytologie a zobrazují bohyni Kuan-jin s dítětem v náruči⁶⁴ nebo nesmrtelného Lan Caihe⁶⁵ a Han Zhongli.⁶⁶ Mezi jemnické předměty z alabastru, které jsou nyní uloženy v jaroměřickém depozitáři, můžeme podle pozůstalostního inventáře zařadit vázy na podstavcích⁶⁷ v pracovně markraběte⁶⁸ a hodiny⁶⁹ v druhém poschodí v pokoji číslo třináct.⁷⁰ Praktickou upomínkou na dávnou domovinu Pallavicinů byla jistě i sada jídelního kameninového nádobí pocházející z jižní Itálie z první poloviny 19. století.⁷¹ Soubor byl v rámci poválečných rozvozů převezen na zámek v Náměšti nad Oslavou.

V inventáři jsou v mnoha místnostech zapsány také zrcadla, většinou jako velká nástěnná ve zlacených rámech. Ve svozu Jemnice se zachovalo pouze několik toaletních zrcadel, která pravděpodobně byla součástí toaletních stolků, v inventáři rozmístěných v mnoha zámeckých pokojích. S velkou pravděpodobností úspěchu můžeme určit pouze jedno dvoudílné nástěnné zrcadlo v dřevěném rámu, které se podle pozůstalostního kalendáře nalézalo v rohovém pokoji ve druhém patře jemnického zámku.⁷² Obdobné hladké zrcadlo ze dvou dílů v dřevěném

profilovaném rámu⁷³ je dnes uloženo v depozi-
táři v Jaroměřicích nad Rokytnou.

Jednotlivé zámecké pokoje byly vybaveny ta-
ké osvětlovacími tělesy – nejrůznějšími lustry,
lampami a svícny. V jemnickém svozu náměšt-
ského zámku můžeme v současnosti dohledat
dvě sady malých porcelánových svícnu. První
typ svícnu má kruhový dřek nesoucí kalíšek pro
osazení svíčky zasazen do čtvercové podstavy,
povrch svícnu je dekorován malbou rostlinné-
ho charakteru a zlacenými architektonickými
prvky.⁷⁴ Druhá obdobná série malých svícnu je
opatřena plasticky tvarovaným ouškem vychá-
zejícím z tvaru větvičky. Svícen má miskovou
základnu kruhového půdorysu. Ze středu mis-
ky vyrůstá kalich ve tvaru vysokého květu,
v horní části imitujícího rozkvetlou květinu, zvý-
razněnou zlacením. Plášť svícnu je opatřen
motivy ptactva a hmyzu.⁷⁵ Podle inventáře z ro-
ku 1875 lze dohledat tereziánský lustr, který
dnes visí v obrazárně na prohlídkové trase
A jaroměřického zámku. Jedná se o lustr se
skleněnými broušenými ověsy na kovové kost-
ře.⁷⁶ Obdobný skleněný lustr na osmnáct svící
je v pozůstalostním inventáři zapsán na prv-
ním poschodí v červeném salonu.⁷⁷

Poválečný osud Jemnického zámku

Po roce 1918 a vzniku Československa hro-
zilo zabrání zámku Jemnice v rámci pozemkové
reformy. Proti konfiskaci se postavil Státní pa-
mátkový úřad pro Moravu a Slezsko. Ve svém
odůvodnění ze dne 29. prosince 1919 píše:
„Zámek, stará barokní stavba stojí ve spojení
s přílehlým parkem a tvoří s tímto parkem
uměleckou jednotu. Jakýmkoliv porušením té-
to jednoty a souvislosti by byl porušen celkový
charakter tohoto areálu a se stanoviska ochra-
ny památek je tato potřeba zamítnouti.“⁷⁸ Zá-
mek bohužel svému osudu neunikl. Po roce
1945 byl podle zákona č. 137/46 Sb. znárod-
něn a v objektu se na dlouhá léta usídlila armá-
da. Stavba doznala během této doby značné
újmy. Mobiliář zámku byl rozvezen do řady mu-
zeí a památkových objektů. Místnímu muzejní-
mu spolku v Jemnici byla svěřena některá gra-
fická díla, osvětlovací tělesa, zbraně nebo
památky s církevní tematikou.⁷⁹ Ve správě Ná-
rodního památkového ústavu se svoz Jemnice
nachází v Jaroměřicích nad Rokytnou, Náměšti
nad Oslavou, Dačicích, Miloticích a Valticích.
V těchto případech potkal předměty připomíná-
jící příslušníky rodu Pallavicini žijící v minulosti
na našem území šťastnější osud než stavby,
kterých byly součástí. Z velké části byly začle-
něny do návštěvnických tras objektů zpřístup-
něných veřejnosti.

17

Závěr

Článek se pokusil identifikovat a blíže po-
psat některé předměty, které pocházejí ze
zámku v Jemnici a měly vazbu k osobnosti ma-
jitelky zámku v polovině 19. století, Gabriely
Pallavicini, rozené Fürstenberg. Určení těchto
předmětů je důležitým poznáním k historii jem-
nického zámku, který po letech nevhodného
užívání armádou čeká na svoje znovuzrození.
Pro co nejlepší užití jemnických předmětů v in-
stalacích zpřístupněných zámku je třeba mít
o dané mobilií co nepřesnější informace. Kaž-
dá starožitnost si nese svůj příběh, který si za-
slouží, aby nebyl od daného předmětu odtržen
a zapomenut. Markraběnka Gabriela Pallavicini
byla významnou osobností. V době, kdy zámek
získával svoji dnešní podobu, velmi pravděpo-
dobně ovlivnila přestavbu a úpravy interiérů ve
stylu druhého rokoka.

Článek vznikl v rámci výzkumného cíle Vý-
zkum, dokumentace a prezentace movitého
kulturního dědictví, financovaného z institucio-
nální podpory Ministerstva kultury dlouhodo-
bého koncepčního rozvoje výzkumné organiza-
ce NPÚ (DKRVO).

■ Poznámky

- 1 Ludmila Koběřská – Petr Macek, *Jemnice zámek (okres Třebíč). Stavebně historický průzkum*, II. díl (nepublikovaný strojopis), Praha 1997, s. 8–9.
- 2 Petr Čehovský et al., *Dějiny Jemnice*, Jemnice 2010, s. 62, 169.
- 3 Johann Philipp Karel hrabě Stadion zu Thanhausen und

Obr. 17. *Hodiny stolní půlové s postavou ženy čtoucí si na lehátku, bílý mramor, první třetina 19. století. SZ Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR 11513. Foto: Veronika Skálová, 2017.*

Warthausen (1763–1824), významný politik z doby napoleonských válek, ministr zahraničních věcí (1805–1809) a ministr financí (od 1815).

4 Zemřel 15. 3. 1824.

5 Kupní smlouva ze dne 29. 1. 1841, cena byla 822 000 fl. Viz Marta Riess, *Die Familiengeschichte des Hauses Pallavicini in Österreich-Ungarn*, s. 45.

6 7. 3. 1807, Vídeň – 7. 3. 1875, Vídeň.

7 Milan Mysliveček, *Velký erbovník*. Svazek 2, Plzeň 2006, s. 86.

8 Vídeň, Josefplatz 5.

9 ÖStA, AVA, AA, Pallavicini (1842–1845), fol. 2r-11v.

10 17. 3. 1821, Vídeň – 18. 3. 1895, Vídeň.

11 Řád hvězdového kříže byl nejvyšším rakouským a rakousko-uherským řádem udělovaným ženám. Jeho nositelky se musely prokázat osmi šlechtickými předky na straně otce i matky.

12 Friedrich Karl Fürstenberg-Weitra (26. 1. 1774, Vídeň – 4. 2. 1856).

13 Maria Theresia Fürstenberg, roz. Schwarzenberg (14. 10. 1780, Vídeň – 9. 11. 1870).

14 Marie Anna Karolína Pia Savojská (19. 9. 1803, Řím – 4. 5. 1884, Praha), savojská princezna, královna uherská, česká, slavonská, chorvatská, dalmatská, lombardská a benátská a císařovna rakouská. Manželka císaře Ferdinanda I. Dobrotivého.

15 MZA Brno, F 162, kniha 873, 874, 876.

16 Alexander Oswald Markgraf von Pallavicini (6. 5. 1853, Vídeň – 14. 4. 1933, Vídeň).

17 Leopoldina Carolina (1845–1928), Therese (1846–1916),

Josephine Marie (1849–1923), Gabriele (1851–1883), Alexander (1853–1933), Marie (1856–1919), Alfons (1859–1938).

18 Čehovský et al. (pozn. 2), s. 542–543.

19 Muzeum Vysočiny Třebíč, sign. A1.

20 Marie Mžysková, *I král byl dítětem. Svět dětí na šlechtických sídlech*, Liberec 2012, s. 270.

21 MZA Brno, RA Harrachů, fond G393, inv. č. 728, karton č. 44. – MZA Brno, RA Dietrichsteinů, fond G 140, inv. č. 2134, inv. č. 1001/r, karton 536, fol. 18 a. – MZA Brno, RA Daunů Bítov, fond G 6196, inv. č. 546, inv. č. S 152, karton č. 144.

22 MZA Brno, F 162, karton 122, inv. č. 1333.

23 Befund der oekonomischen Sachverständigen über das Jemnitzer Schlossinventar.

24 Soupis místností zámku Jemnice:

Pod vjezdem, hlavní schodiště.

Přízemí: 1. skladiště, 2. jídelna mladého panstva, 3. kuchaičin pokoj, 4. jídelna domácích úředníků, 5. pokoj domovního hofmistra, 6. pokoj kuchařky a děvčat do kuchyně, 7. písařův pokoj, 8. sklad prádla a lůžek, 9. koupelna, 10. mandlovna, 11. prádelna, 12.–14. byt zámeckého správce, 15. stolníkův pokoj, 16. pokoj služebnictva, 17. archiv, 18. sekretářův pokoj, 19. pokoj domácího sluhy, 20. štolbův pokoj, 21. komora na sedla, 22. kuchyně, 23. spíž, 24. komora, 25. kuchyňská předsíň, 26. dřevník. *I. patro:* 1. pokoj markraběnky Terezie, 2. salon komtes, 3. pokoj guvernanky, 4. ložnice komtes, 5., 6. pokoj pokojské, 7. šatna, 8. pokoj komorné, 9. ložnice panstva, 10. kabinet se záchodem, 11. pracovna paní markraběnky, 12. předpokoj před kabinetem, 13. kaple, 14. předpokoj, 15. zelený salon, 16. červený salon, 17. biliárový pokoj, 18. jídelna panstva, 19. pracovna markraběte, 20. kuřárna, 21. toaleta, 22. lovecký pokoj, 23. pokoj chůvy, 24. dětský pokoj, 25. starý biliárový pokoj, záchod, dlouhá chodba ke kávové kuchyni, kávová kuchyně.

II. patro: 1. husarův pokoj, 2. pokoj pana markraběte Sandora, 3. pokoj markraběte Alfonse, 4. hofmistrův pokoj, 5. husarův pokoj, 6. divadlo, 7. pokoj, 8. ložnice, 9. pokoj, 10. salon, 11.–13. kabinet, 14., 15. salon, 16., 17. kuchyně, 18. předpokoj, 19.–20. pokoj, 21. rohový pokoj, 22. ložnice, 23. rezervní kabinet, 24. kabinet, 25.–28. pokoj, 29. předpokoj, 30. záchod, pokoj kočího, velká koňská stáj, zahradní skladiště, místnost na ovoce vedle hlavních schodů.

25 Např. unter der Einfahrt (pod příjezdovou cestou), Salon der Comtessen (salon komtes), Billiardzimmer (biliárový pokoj).

26 No. 13 Capelle.

27 Im I. Stock, Zimmer No. 9.

28 Im I. Stock, No. 6 Zimmer der Stubenmädchen.

29 No. 10 Perevetzimmer.

30 Im I. Stock, No. 16 Rother Salon.

31 Im I. Stock, No. 17 Billiardzimmer, No. 25 Alte Billiardzimmer.

32 Im II. Stock, No. 6 Theater-Locale.

33 Im I. Stock, No. 19, Schreibzimmer des Herrn Markgraf.

34 Im II. Stock No. 23 Reservecabinet.

35 Inv. č. N007702.

36 Inv. č. N007698.

37 Inv. č. N007700.

38 Inv.č. N000714–N000735.

39 Im I. Stock, No. 20 Pfeifenzimmer.

40 Inv. č. JR15494–JR15504, JR17690.

41 Im I. Stock, No. 9, Schlafzimmer der Herrschaften.

42 Inv. č. JR17673, JR17674.

43 Im I. Stock, No. 1, Zimmer der Margräfin Therese, No. 3, Zimmer der Gouvernante, No. 9, Schlafzimmer der Herrschaften, No. 15, Grüner Salon, No. 16, Rother Salon, No. 19, Schreibzimmer des Herrn Markgraf, No. 20, Pfeifenzimmer, No. 22, Zimmer des Jägers, Im II. Stock, No. 2, Zimmer des Herrn Markgrafen Sándor, No. 4, Zimmer des Hofmeisters, No. 8, Schlafzimmer, No. 10, Salon, No. 14, Salon, No. 15, Salon, No. 21, Ecksalon, No. 22, Schlafzimmer, No. 26, Zimmer, Gartenmagazin.

44 Inv. č. JR11506.

45 Inv. č. JR11457, JR11458.

46 Inv. č. D-00228.

47 Inv. č. JR11597a, b.

48 Frans Snyder (1579, Antverpy – 19. 8. 1657, Antverpy), vlámský malíř zátiší a zvířat. Spolupracoval s Petrem Paulem Rubensem, do jehož obrazů maloval ovoce, rostliny a zvířata.

49 Inv. č. JR11598a, b, JR11599a, b, JR11600a, b.

50 Johann Woenix (1621/9, Amsterdam – 1660, Gute Huysermeyen u Utrechtu).

51 Inv. č. JR11593a, b, JR11594a, b.

52 Inv. č. N007695a, b, N007696a, b.

53 Inv. č. N007703a, b.

54 Giovanni Battista Langetti (1635, Janov – 1676, Benátky).

55 Zdeněk Kazlepka, *Colorito. Malířství v Benátkách 16.–18. století z moravských a slezských sbírek*, Brno 2011, s. 108–111.

56 Obraz, olej na plátně, květinové zátiší s papouškem, 1883, M-2271a, b; obraz, olej na plátně, květinové zátiší s papouškem a koroptví, 1883, M-2272a, b; obraz, olej na plátně, lovecké zátiší se zvířinou a psem, 2. pol. 18. stol., M-2273a, b; obraz, olej na plátně, pastýřská rokoková scéna, 1884, M-2274a, b; obraz, olej na plátně, zátiší s květinami a vázou, 2. pol. 18. stol., M-2275a, b; obraz, olej na plátně, zátiší s ovocem a květinami, 2. pol. 18. stol., M-2276a, b; obraz, olej na plátně, zátiší s květinami a ovocem, 2. pol. 18. stol., M-2277a, b; obraz, olej na plátně, zátiší s orlem, 2. pol. 18. stol., M-2278a, b; obraz, olej na plátně, květinové zátiší s vázami, 2. pol. 18. stol., M-2279a, b; obraz, olej na plátně, květinové zátiší, 2. pol. 18. stol., M-2280a, b; obraz, olej na plátně, květinové zátiší s růžemi, 2. pol. 18. stol., M-2281a, b; obraz, olej na plátně, květinové zátiší, 2. pol. 18. stol., M-2282a, b; obraz, olej na plátně, zátiší se sovou a kunou, 2. pol. 18. stol., M-2283a, b; obraz, olej na plátně, zátiší s daňkem, 1909, M-2284a, b; obraz, olej na plátně, lovecká scéna, 2. pol. 18. stol., M-2285a, b; obraz, olej na plátně, zátiší s daňkem, 1910, M-2286a, b; obraz, olej na plátně, zátiší s ovocem, hrozny a květinami, 2. pol.

18. stol., M-2287a, b; obraz, olej na plátně, zátiší s květinami a kohoutem, 2. pol. 18. stol., M-2288a, b; obraz, olej na plátně, zátiší s květinami a sovou, 2. pol. 18. stol., M-2289a, b; obraz, olej na plátně, zátiší se šachovnicí a knihami, 1882, M-2290a, b; obraz, olej na plátně, zátiší s květinami a ovocem, 2. pol. 18. stol., M-2281a, b; obraz, olej na plátně, zátiší s květinami a papoušky, 1881, M-2292a, b; obraz, olej na plátně, zátiší s mísou a broskvemi, 2. pol. 17. stol., M-2293; obraz, olej na plátně, putti s pštrosími péry, 2. pol. 17. stol., M-2294; obraz, olej na plátně, zátiší s květinami a ovocem, 2. pol. 18. stol., M-2295a, b; obraz, olej na plátně, zátiší s houslemi a knihami, 1883, M-2296a, b; obraz, olej na plátně, zátiší s ovocem a papouškem, 1881, M-2297a, b; obraz, olej na plátně, putti s labutí, 2. pol. 17. stol., M-2298; obraz, olej na plátně, pastýřská scéna, 2. pol. 18. stol., M-2299a, b; obraz, olej na plátně, zátiší s hodinami a skříňkou, 1882, M-2300a, b; obraz, olej na plátně, pastýřská scéna, 2. pol. 18. stol., M 2301a, b.

57 Inv. č. JR11470a, b, JR11471a, b.

58 Mária Irma Széchényi de Sárvár et Felsövidék (28. 6. 1855, Ödenburg – 7. 10. 1932, Jemnice).

59 Inv. č. JR15482, JR15485a, b.

60 Inv. č. LS06105b053, R001751; poděkování Mgr. Petře Medřkové.

61 Inv. č. JR11519a, b, JR11520a, b, JR11521a, b, JR11522a, b, JR11523a, b, JR11524a, b, JR11525a, b, JR11526a, b, JR11527a, b, JR11528a, b, JR11529a, b, JR11530a, b.

62 Inv. č. JR11583a, b, c.

63 Filip Suchomel – Marcela Suchomelová, *Plocha zrozená k dekoru. Japonské umění laku 16.–19. století*, Praha 2002.

64 Inv. č. JR16915.

65 Inv. č. JR16924.

66 Inv. č. JR16925.

67 Inv. č. JR16927a, b, JR16928a, b.

68 Im I. Stock, No. 19 Schreibzimmer des Herrn Markgraf.

69 Inv. č. JR11513.

70 Im II. Stock, No. 13.

71 Inv. č. N007721a, b – N007741.

72 Im II. Stock, No. 21, Ecksalon.

73 Inv. č. JR15943a, b.

74 Inv. č. N007706–N007714.

75 Inv. č. N007715–N007720.

76 Inv. č. JR11579.

77 Im I. Stock, No. 16, Rother Salon.

78 Čehovský et al. (pozn. 2), s. 555–556.

79 Národní archiv Praha, fond SPS dodatky, karton 136 – Jemnice.